

Novi civilni pravdni red in pravilnik sodne oblasti.

Zakoni o sodnem postopanju v civilnih pravnih, o izvrševanju sodstva in o pristojnosti rednih sodišč z uvodnimi zakoni, katere je sprejel državni zbor dne 18. julija t. l., so že dobili Najvišje potrjenje ter so se razglasili dne 9. avgusta t. l. (zakoni z dne 1. avgusta 1895, št. 110., 111., 112. in 113. drž. zak.). V zmislu čl. I. uvodnega zakona št. 112. pride novi pravdni red v veljavo dne, ki ga določi justični minister, ali najkasneje dne 1. januarja 1898. l. Bliža se torej čas, ko se poslovimo od starega sodnega reda z leta 1781., in pravnikom je dolžnost, da se seznanijo z načeli in vsebino novih zakonov. Tudi „Slovenski Pravnik“ se bode moral pečati s temi zakoni.

Da izprožimo razgovor o tem, pričenjamo danes s tem, da priobčimo govor državnega poslanca g. Višnikarja, ki ga je imel dne 10. julija t. l. v državnem zboru v tej zadevi in kojega je govornik sam z malimi izpremembami priredil za naš list.

Govor se glasi bistveno tako:

Predmet razpravi spada gotovo med najvažnejše in najnужnejše, s kojimi se je državni zbor mnogo let pečal. Ako pomislimo, da je še sedaj veljavni sodni red dne 1. maja t. l. postal 114 let star, moramo priznati, da je njega reforma nujno potrebna. Pred seboj imamo ravno tako veliko kakor nujno reformatorično delo. Nikakor ne nameravam tega dela, s katerim se je pečalo toliko spretnih moči in o katerem so se odlični domači in inozemski strokovnjaki zelo priznalno izrekli, kritikovati z znanstvenega stališča. Naj mi bode samo dovoljeno, da kot praktičen pravnik, kot sodnik nekoliko izpregovorim o tej velevažni reformi, ki avstrijski sodni stan tako tesno zadeva.

Odkar sta v veljavi sodni red z leta 1781. in pravilnik sodne oblasti z leta 1852., izdali so se brezbrojni dvorni dekreti,

patenti, Najvišji sklepi, novele, ukazi i. t. d., kakor se zovejo vse te krpe, ki imajo zakonito moč. Naštel sem jih nad 1000 in umevno je, da se ni lahko spoznati pri tako zakrpanih zakonih.

Prenaredba teh zakonov je torej nujna, zahtevam časa ustrežajoč in jednoten zakon nam je silno potreben. Bodisi, da je bil stari sodni red ob času cesarja Jožefa še tako dober, našim razmeram gotovo ne zadostuje. Jožefinski sodni red, od kojega se hočemo ločiti, ustvarjen je, kakor znano, po načelih pismenosti, posrednosti in legalne dokazne teorije.

Vse, kar stranka navaja, se mora zapisati, le na to se sme sodnik ozirati. Kar ni v spisih, ne velja. Omenjam le čl. 11. obč. s. r., po katerem se morajo vse dejanske trditve stranke za resnične zmatrati, ako jih ni nasprotnik v naslednjem govoru izrecno in posebno zanikal. Ta paragraf je pač odvetnikom že dovolj koristil, sodnikom pa le jezo in strankam nepotrebnih stroškov povzročil. Da se pravda bolj razširi, ne zadostuje, da se samo dejanske trditve zanikajo, ampak prerekajo se tudi vsi mogoči in nemogoči sklepi in sicer, kakor se glasi običajni izraz, „splošno in posebno (überhaupt und insbesondere)“. S tem se pravde le zavlečejo in podraže ter obtežuje iskanje in dokaz resnice. Tej praksi in razvadi se tudi s tem daje potuha, da se pristojbine odvetnikov ne določajo po notranji vrednosti pravnih spisov, ampak po številu pol ali tako rekoč po vatlu: na vatel se pisari, po vatlu se meri in plačuje. Vsled tega se je obširno pisarenje tako vživelo, da se brez temeljite reforme obstoječega zakona ne da odpraviti.

Z uvedbo novega sodnega reda treba bode tudi novega odvetniškega tarifa.

V sedANJI pravdi igra sodnik bolj pasivno vlogo, on tiči v procesualnih sponah, vezan je na premrle in okostenele oblike ter ne more preiskovati stvarne (materijelne), ampak samo formalno resnico. Njegovo prepričanje ni merodajno, dati mora pravo onemu, kdor se je v pravdi bolje boril, kdor je bolje pero vihtel ter zadostil pravnim oblikam. Navaden, preprost mož večkrat ne more umeti, kako je mogoče izgubiti najpravičnejšo stvar samo radi spornih obličnosti. Da mora pri tem trpeti zaupanje v justico, je ob sebi umevno. Neveščak bode težko umel

sedanjo dokazno teorijo, določbe o polovičnih in celih dokazih, o glavnih in dopolnilnih prisegah i. t. d. Glavna prisega velja za cel dokaz, dopolnilna prisega za pol dokaza, akoravno sta obe prisegi popolnoma jednako glaseči. Glavna prisega velja včasih več, kakor dopolnilna prisega in izpovedba jedne sumne ali zavržne priče skupaj, kajti ako imam zase samo izpovedbo jedne take priče, se mi ne dopusti dopolnilna prisega, pač pa nasprotniku glavna prisega. Ako priseže, izgubim pravdo po zakonu, akoravno je moja trditev podpirala jedna priča, nasprotnikove pa nihče.

Da nam je torej nujno potreba novega civilno-pravdnega reda, o tem smo zelo vsi jedini. Da je pa novi zakon dober in da pomenja velik napredek sedanjega zakona, v tem se ujema ogromna večina veščakov.

Da so glavna načela, na katerih sloni novi sodni red, t. j. javnost, ustnost, neposrednost in svobodna ocena dokazov, prava, je obče pripoznano.

Upajmo, da bodo v prihodnje ponehale tako dolge in drage, kakor duhamorne pravde in da bodo prihodnji pravdni stavki (schriftsätze) krajši, nego so sedajni pravdni spisi (satzschriften).

Pomen javnosti obstoja v tem, da se omogoči nadzorovanje pravosodja in lažje prepreči samovoljnost sodnikov. Sodnik naj ima v pravdi večjo moč, a bode naj tudi pod strožjo kontrolo. Javnost budi tudi zanimanje ljudstva do pravosodja.

Najvažnejša načela novega zakona pa so neposrednost, ustnost in svobodna ocena dokazov.

Pravda vrši se ustno pred razsodnim sodnikom, čegar pravica pravdo voditi zelo daleč sega. Zakon ima mnogo določeb, ki so namenjene zato, da se pravde po nepotrebnem ne raztezajo in podraže. Sodnik lahko pospešuje izid pravde ter se uspešno brani nagajivemu zavlačevanju pravd, česar sedaj ne more. Omenjam le, da ni dovoljeno sporazumno prelaganje narokov in razprav in podaljšanje rokov. Naroki se morejo le po sklepu sodnika preložiti (§ 134.). Isto velja gledé podaljšanja rokov (§ 128.). V tem oziru se sedanji sodni red najhujše zlorablja. Da se odpravijo incidenčni spori radi aktorične kavcije in dopustitve novot (nova), se mora le odobravati.

Aktorična kavcija se more zahtevati samo od inozemcev. Pri ustni razpravi je tudi popolnoma naravno, da je vse, kar se navede do sklepa razprave, pravočasno navedeno. Da se odpravijo dotične določbe starega procesa, katere so se izkoriščale do skrajne meje, je velika prednost novega zakona.

Cenena pravda, katero moramo vsi želeči v interesu onih, kateri iščejo svojih pravic, je v prvi vrsti zavisna od tega, da se kolikor mogoče hitro konča. Seveda se to ne sme goditi na kvar pravni varnosti. Pogostim prelaganjem razprav se je osobito v ustnem postopanju kolikor mogoče izogibati. Razpravni sodnik, kateri pravdo razsoja, se mora tudi neposredno poučiti o vsem razpravnem gradivu. Radi tega ni umestno, ako se razprave pretrgajo. Pri ustnem postopanju je sodniku tudi lažje mogoče, odvracati stranke od zavijanja resnice ter je navajati k resničnosti.

Najvažnejše, a tudi najtežavnejše vprašanje ustnega postopanja pa je zapisovanje ali protokolovanje. Čista ustnost brez vsake pismenosti ni mogoča. Razprava pred prvim sodnikom mora dati zanesljivo podstavo daljnemu postopanju, drugače bi se morala v drugi in tretji instanci vsa razprava zopet ponoviti. Tako postopanje pa bi bilo očitno predrago. Radi tega je potrebno, da se bistveni in odločilni izid prve razprave zapiše. Nasprotno se pa pri zapisovanju ne sme predaleč iti, da se ne lotimo zopet starega kopita pismenosti.

V tem oziru je omenjati, da bi se po vladni predlogi morala vsebina vseh dejanskih povedb strank na kratko posneti, a vendar popolno razložiti in zapisati (*der Inhalt des genannten tatsächlichen Vorbringens der Parteien in gedrängt zusammenfassender, aber vollständiger Darstellung aufzunehmen*), in da bi bilo le dopuščeno sklicevati se na pripravljalne spise (*die Bezugnahme auf etwa überreichte vorbereitende Schriftsätze gestattet*).

Določilo o „popolni razložbi (*vollständige Darstellung*)“ bi bilo ustnosti tembolj nevarno, kolikor bolj smo navajeni pismenosti. Prvi sodnik bi bil vedno v zadregi, ako je dovolj popolno izid razprave zapisal. Višjemu sodniku bi pa tudi kratko protokolovanje ne ugajalo, ker je na pismenost še bolj navajen. Moč navade vpliva na nas toliko bolj, čim stareji postajamo.

Menim torej, da je določba gledé protokolovanja, kakor sta jo sklenila skupna odseka, bistveno boljša, kakor preje navedena. Po §-u 209. je sprejeti v zapisnik: „na kratko posneto vsebino stvarni položaj zadevajóčih obojnih povedeb (der Inhalt des auf den Sachverhalt sich beziehenden Vorbringens in gedrängt zusammenfassender Darstellung).“ Po §-u 210. se je pa, kolikor se da, sklicevati na pripravljalne spise. To sklicevanje na prejšnje spise torej ni samo dovoljeno, ampak zapovedano.

„Protokolovanje posameznih govorov strank ni dopuščeno. Načrti razpravnih zapisnikov se ne smejo sprejemati,“ — in sicer pod nasledki ničnosti (§ 477. odst. 8.).

Resnično je sicer, da se tudi po sedanjem zakonu sestavljeni zapisniki od sodišča ne smejo sprejemati in da se to navzlic prepovedi vender pogostoma godi, a iz teh nepravilnosti zakon ne izvaja škodljivih posledic. Da sodišča nezakonito sprejemajo po odvetnikih sestavljene razpravne zapisnike, izvira od tega, da so zapisniki navadno preobširni in da sodišča nimajo na razpolaganje potrebnega osobja, da bi se mogle razprave pravilno in tako obširno vršiti. Po novem zakonu se bode pa vsak sodnik pač dobro premislil sprejemati načrte razpravnih zapisnikov ali spornih spisov, vedoč, da je s tem zakrivil ničnost postopanja in da nima pričakovati družega, nego da se mu naloži povrnitev strankam povzročenih stroškov.

Da je tudi sumarno postopanje postalo pravi monstrum ustnega postopanja, so v prvi vrsti krive pomanjkljivosti zakona, katere se kolikor mogoče izkoriščajo, krivo mnogopisarenje, katero se je popolnoma vkoreninilo. Ako bi se opustilo brezmišelnost oporekanje in nepotrebno pravno pretresovanje v zapisnikih, ter bi se navajale le dejanske okoliščine s potrebnimi dokazi, potem bodo zapisniki in razprave navadno lahko prav kratke. Sodnik bode hitreje razpravljaj in reševal pravde, kakor mu je to sedaj mogoče, ko pravdno postopanje raztezajočih in ovirajočih ovinkov ne more preprečiti.

Postopanje pred okrajnimi sodišči (posameznimi sodniki) bode še bolj enojno, kakor pri sodnih dvorih, kjer razsojajo senati. Pri okrajnih sodiščih je praviloma že prvi dan določiti za sporno postopanje in, ako mogoče, razpravo končati. Le pri obširnih pravih radi računov, razločitve imovine ali drugih

tacih slučajev, v katerih je razpravljati o izdatnem številu spornih zahtev (§ 245., št. 1.), sme sodnik strankam, ako so zastopane po odvetnikih, naložiti izmeno spisov ali pismeno določitev predlogov in izjav (§ 440.).

Ako se da razprava v enem dnevu dognati, sme sodnik protokolovanje dejanskih in dokaznih povedb strank opustiti ter stvar razložiti v učinu razsodbe (Urtheilsthatbestand, § 445.).

Na deželi je pač malo pravn, katere bi se ne mogle v enem dnevu končati, osobito, ako se ne bode z zapisovanjem toliko časa tratilo, kakor sedaj, ampak zapisovalo le v resnici potrebno. Mogoče bode tudi po več pravn v enem dnevu završiti.

Zakon obseza dalje več določeb, katere ne ustrezajo popolnoma načelu ustnosti, pač pa pravičnosti in primernosti.

Ustnost se je morala nekoliko utesniti, kjer bi stroga izvedba tega načela preveč stala. Semkaj spada v prvi vrsti vzklicno postopanje, kjer niso dopuščene novote. Vzklicna razprava v drugi stopinji bode le popregledba prvosodnega postopanja. Popolno nove razprave z dopuščanjem dovot v drugi instanci bi povzročevale preobilo stroškov, o katerih se toliko toži.

Razprave v tretji instanci se le izjemno vrše ustno. Potrebne poizvedbe in sprejemanje dokazov vršiti je po naprošenem sodniku (§ 509.). Temu podobne so razprave pred upravnim sodiščem.

Pripravljalni spisi služijo v to, da se sodnik in nasprotna stranka lažje o stvari poučita in da se potem razprava hitreje in temeljiteje dožene. Pred obširnostjo varuje § 49., ki določa, da se lahko strankam in njihovim zastopnikom naloži povrnitev stroškov, kateri so se povzročili z nepotrebnimi obširnimi spisi.

Zgolj nova določba, ki je vredna, da se omeni, je, da se v pravnih zadevah do 100 gld. oklici razglase samo na način navaden v dotičnem kraju mesto po uradnem listu (§ 117.), kar sedaj posebno v malenkostnih zadevah neprimerno mnogo stane. Ta določba ustreza tudi neki resoluciji, katero je bil pred nekoliko leti sklenil kranjski deželni zbor.

Važna je tudi določba §-a 56., da so tudi vložne knjižice posojilnic, katerih je posebno v nekaterih deželah že

zelo mnogo, dopustno sredstvo zavarovanja. S tem bode strankam, ki imajo svoje prihranke naložene v posojilnicah, mnogo olajšano, kedar jim je polagati varščine in kavcije.

Na uboge se zakon prav dobrohotno ozira. Ubogi lahko tožbe in prošnje vlagajo pri sodišču, kjer stanujejo ali stalno bivajo, akoravno to sodišče v stvari ni pristojno. Sodišče mora potem dotični zapisnik odstopiti pristojnemu sodišču. To sedaj ne velja, ampak dotična vloga se radi nepristojnosti naravnost odvrne. V slučajih, v katerih se pravda ne vrši pri sodišču bivališča ubožne stranke in kjer zastopanje po odvetniku ni ukazano, mora sodišče na zahtevo ubožni stranki podati zastopnika revnih izmed uradnikov državnega pravnistva ali sodišča. To določilo je pravično tudi nasproti odvetnikom, ker bi ne bilo vpravičeno siliti odvetnike, da prevzamejo brezplačno zastopstvo strank, kjer odvetniško zastopanje ni ukazano.

Jeden izmed poslancev, ki je načrt pobijal, tožil je o nečuveni sili zastopanja po odvetnikih, drug poslanec-odvetnik pa je trdil, da se sovraštvo do odvetnikov vije kot rudeča nit po zakonu. Jaz mislim, da niti prvi niti drugi vgovori niso vpravičeni. Prisilno odvetniško zastopanje bode uvedeno samo pri sodnih dvorih in ne tudi pri okrajnih sodiščih.

Kaj pa spada vse pod kompetenco okrajnih sodišč?

Okrajna sodišča so pristojna razsojati o sporih do vrednosti 500 gld., katerih je osobito na deželi ogromna večina, razun tega ne gledé na vrednost spornega predmeta o sporih radi očetstva, določitve in uravnave mej nepremičnin, radi služnosti stanovanja in o vzdrževanjских pravicah, radi motenja posesti, o sporih izvirajočih iz zakupnih, služabnih in mezdnih pogodeb, o sporih živinskih pogreškov itd.

Iz tega je razvidno, da bodo okrajna sodišča osobito v bolj ubožnih krajih prav neznatno število pravnih oddala deželnim in okrožnim sodiščem. Servitutne in lastninske tožbe o predmetih vrednih nad 500 gld. so zelo redke. Sedanji izkazi o tem niso povsem zanesljivi. Ker se vrednost spornega predmeta v tožbi ne pove in se sumarno postopanje ne zahteva, se mnogokrat o najneznatnejših stvareh razpravlja v rednem postopanju. Plačilne tožbe nad 500 gld. so tudi radi tega redke, ker je že navada, da se o večjih tirjatvah izdajajo izvršilna dolžna pisma, pri kojih

ni treba tožeb. Pri nekaterih sodiščih odpade kake 2 ali 3% pravd. Prisilno odvetniško zastopanje torej ne bode tako občutno, kakor se od nekatere strani zatrjuje. Sicer se dajo stranke tudi sedaj brezštevilmokrat v malenkostnih in zelo lahkih slučajih zastopati po odvetnikih. V velikih in zamotanih pravgah je pa odvetnik gotovo na mestu, ker bode lažje poiskal in pripravil svoji stranki vsa potrebna dokazila, kakor je to sodniku mogoče. Naravno je tudi, da bode razprava pred tremi sodniki temeljiteja in razsodba zanesljiveja, kakor pred posameznim sodnikom, kateri je itak navadno z drugim delom preobložen. Večja pravna varnost pa ne more biti ceneja. Tudi pri varčnosti so gotove meje, katerih ne smemo prezreti, ako nečemo zapaziti v plitvost.

Prizadevanju zakona, da materijelno pravo zadobi veljavo, ustreza načelo svobodne ocene dokazov. V pravdi, kjer je uvedeno to načelo, morajo biti pač izključene glavne in dopolnilne prisega, ki spadajo med največje nedostatke sedanjega pravnega reda.

Načelo svobodne ocene dokazov je pri nas že uvedeno v postopanju o malotah, o izpodbijanju pravnih dejanj neplačevitih dolžnikov, radi oderuških opravil, v eksekucijski noveli in v kazenskem postopanju. Avstrijski sodnik se je torej tega načela, ki se obče priznava kot pravo, že privadil.

Vgovarjalo se je, da se svobodno dokazno ocenjevanje opira na neposrednost, da pa razsodni sodnik v največ slučajih prič niti slišal ne bode in da torej njihovih izpovedeb ne bode mogel prosto ocenjevati. To po mojem mnenji pač ni resnično, ali vsaj pretirano. Kar se bode godilo izjemoma, postavlja se kot pravilo. Največ prič se zaslišuje v pravgah radi motenja posesti, radi mejnih, služnostnih, lastninskih in posestnih sporov, priposestovanj itd. In kdo so navadno te priče? Mejaši, ki vender praviloma ne bivajo v tujih okrajih. Stranka lahko zahteva, da se tudi priče iz tujih sodnih okrajev kličejo k razpravi, ako na osebno prisotnost prič poklada toliko važnosti. Ako se to ni izreklo za pravilo, izvira jedino le od tega, ker bi lahko večkrat pričnine presegale vrednost izpovedeb ter bi strankam povzročevale neprimerno visoke pravgne stroške.

(Konec prihodnjič.)

